

meg az eligazításon. A munka számbavételekor azt tapasztaltuk, hogy a gyűjtött anyagot nem küldte be. Arra kérjük, szíveskedjék a lehető legrövidebb időn belül a gyűjtést elvégezni, és legkésőbb október 27-ig az anyagot beküldeni. A határidő lejárt, a többség becsülettel elvégezte a kijelölt munkát, amit vállaltunk, azt becsülettel teljesíteni kell.”

1968. év végéig – a két város kivételével – a területi gyűjtést lényegében sikerült befejezni. Sajnálattal kellett megállapítani azt is, hogy a teljes és várt névanyag nem jött be úgy, ahogy szeretnénk volna, emiatt a gyűjtések 10%-át meg kellett ismételni, illetve a névanyagot ki kellett egészíteni. Nézetünk szerint a gyűjtők egy része nem járta be a külterületet az adatközlővel, ezért fordulhatott elő a felszínes munka. Így a területi gyűjtés teljes mértékben 1969 augusztusában ért véget. Utólag úgy látjuk, hogy még ezek után is maradt több olyan község, ahol a gyűjtés nem volt teljes, pedig erre szeretnénk volna törekedni.

A területi gyűjtőmunka lezárása után következett az ellenőrzés és a térképi rögzítés, vagyis az azonosítás, melyhez hozzáértő, önként vállalkozó munkatársakra volt szükség. Ekkor a munka erősen lelassult, elhúzódott hosszú időre, ami miatt az értékes könyv megjelenése több mint 10 évet késett. Somogy és Tolna megyék – ahol jóval később kezdtek a gyűjtést – ebben az időszakban előztek meg bennünket. Így is örültünk azonban az értékes kötetnek. Köszönet és elismerés mindazoknak, akik a könyv megjelenése érdekében érdemben dolgoztak, és lehetővé tették annak megjelenését.

A továbbiakban azt szeretnénk elérni, hogy ez a könyv jusson el minden vasi faluba, s ismerjék meg falujuk névanyagát, ott rögtön hozzáférhetik azt is, ami a gyűjtés során kimaradt. Ezáltal még teljesebbé válik a szűkebb haza ismerete és szerete.

*Dr. Csiszár Károly*

## Az Eötvös-emlékmű gondviselői

Ercsi nagyközségben két évvel ezelőtt nyitották meg az Eötvös Emlékmúzeumot. Ezzel is adózott a település lakossága a reformkori nagy szellemi egyéniség, Eötvös József emlékének. A helyi emlékműzeumban az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum állandó kiállítása látható. Természetesen nem önerőből, hanem az országos és megyei szervek egyetértő, segítőkész támogatásával állították helyre, rendezték be az épületet. Abban, a kastély melletti vendégházban hívták életre a múzeumot, amelyben a magyar nép szellemi felszabadulásának, az általános és kötelező népoktatás ügyének előharcosa, az író, a politikai gyermekeveit és ifjúkorát töltötte. Azoknak a szobáknak berendezései, tárgyai, tablói, írásos dokumentumai emlékeztetnek a XIX. századi magyar szellemi élet kiemelkedő egyéniségének tevékenységére, amelyekben egykoron lakott. Márványtábla hirdeti a Duna-part közeli emlékház homlokzatán: „E házban élt 1813–1841-ig Eötvös József, a reformkor nagy regényírója és itt szötte terveit barátaival: Lukács Móricával, Szalay Lászlóval, Trefort Ágostonnal és Pulszky Ferencsel a társadalmi haladásban és a közművelődésben újjászülendő Magyarország megteremtéséért.” – Ezt a táblát 1959. szeptember 13-án helyezték el Ercsi község dolgozói. Igaz, Eötvös József azt kívánta: márványtábla helyébe (ha fennmaradna nevem) eszméim győzedelme legyen emlékjellem.

A két évvel ezelőtti emlékházavatást dr. Hanga Mária, művelődési miniszterhelyettes az eötvösi életmű ápolásáról, emlékezetben tartásáról többek között azt mondotta: „Művelődési politikánk szelleme és gyakorlata nem csupán befogadja a haladó hagyományokat, hanem szocialista nemzeti tudatunk szerves részének tekinti azt.” És az Eötvös-életmű ma is útmutatást, segítséget jelent számunkra.

Vagyis a jelennek szüksége van rá, hogy a múltra, nevezetesen az eötvösi múltra is emlékezzen, hogy becsülje a korábbi értékeket. Eppen ezért jó oka van annak a hosszú évek óta tartó következetes munkának, amit Ercsi nagyközség vezetői, lakossága, a járási, megyei és országos szervek, magánszemélyek közreműködésével nemes lelkűen végeznek az eötvösi hagyaték gondviselésében. Vannak, akik elégedetlenek, akik gyorsítani szeretnék az ügyben a tempót. Am egy nagyközség életében sok minden mára is össze kell fogni az erőket. Úgy tűnik, Ercsiben sikerül a jelen építésével, a ma feladatainak megoldásával egyidőben megőrizni Eötvös József életművét. Megőrizni, plántálni az emberek emlékezetében és méltóan folytatni mindazt, ami haladó a reformkor nagy szellemi egyéniségének hagyatékában.

Eötvös József 1871. február másodikán délben, életének utolsó napján magához kérte fiát, Eötvös Lorándot, őt kívánta látni. Aztán délután elaludt, halálos fáradtságából többé nem nyitotta fel szemét. A család egyszerű gyászjelentésében – amelyet özvegye és gyermekei adtak ki Eötvös József akaratának megfelelően – az elhunyt nevét nem követte a címek, rendjelek felsorolása.

„Jól tudom, hogy Ercsiben talpalatnyi földem sincs, amelyet magaménak mondhatnék. De tudom azt is, hogy az én öreg Sina barátom nem tagadja meg tőlem azt a kevés földet, amely elegendő, hogy holttestemet magába fogadja” – írta egykoron.

A nemzet nagy halottját utolsó kívánsága szerint a Duna-parti településen, a családi sírkápolnában temették el. Azon a dombon állt és áll a kápolna, ahonnan látni a Duna folyását s gyönyörködött a

tüldali Csepel-sziget, ahova egykoron madarak és fák napján kirándultak az iskolások. Lépcső vezetett a kápolnától a csöpgöghöz, a forráshoz. A kápolna elé közadakozásból 1874-ben obeliszket emeltek. Ennek tervét Ybl Miklós készítette. A Duna fölé magasodó karcsú oszlopon Szász Gyula, székesfehérvári születésű szobrász által készített portré és a költő Eötvös József Végrendelet című versének néhány sora hirdeti a nagy gondolkodó, író és államférfi emlékét.

Nincs születésének kerek évfordulója, hacsak a közelgő 170. születésnapot nem tekintjük annak. Nem is a dátumok miatt az igyekezet az ugyancsak megrongálódott sírkápolna és obelisztk felújítására, a környék rendbetételére. A tisztelet kívánja a közfigyelmet a haladásért, a reformokért lelkesedő fiatal, Fejér vármegye egykori aljegyzője, a volt kultuszminiszter, majd a későbbi vallás- és közoktatásügyi miniszter, a népnevelés harcosa, a népiskolai törvény megteremtője emlékének. Mert folytatódik így módon is az eötvösi életmű ápolása Ercsiben.

Nemrégiben levelet kaptak intézmények, munkahelyek: Nagy Jenőnének, a megyei tanács elnökhelyettesének és Bosnyák Pálnének, Ercsi nagyközség Tanácsa elnökének aláírásával. Ebben segítő cselekvésre szólítanak. Olyan szakaszban igénylik a közreműködést az Eötvös-emlékhely kialakításához, amikor már Schultz István, a Fejér megyei Tervező Iroda építész-mérnöke jóvoltából, s a székesfehérvári Földmérési és Földrendezői Főiskolai Kar segítségével, társadalmi munkában elkészült az épületegyüttes részletes tervrajza, a felújítás, a rendezés terve és a helyreállítás költségvetése. A tervrajzot a nagyközség művelődési házában megnézték mindazok, akik részesei voltak nemrégiben annak a munkamegbeszélésnek, amelyen anyagi és munkamegajánlások hangzottak el az emlékhely kialakítására.

Az országos művelődéstörténeti jelentőségű sírkápolna és a földterület a római katolikus egyház tulajdona. A közadakozásból emelt obelisztk állami tulajdon. Mindegyik romos, pusztuló állapotban van Ercsi nagyközség külterületén, Százhalombatta határában.

Sokan voltak a megbeszélésen. Országos, megyei és járási szervek, intézmények vezetői, munkahelyek képviselői. Erdemleges volt a tanácskozás, mert a költségvetés szerinti egymillió forintnak a többségét ott a helyszínen megajánlották a jó célra. A megyei tanács 450 ezer forintjához dr. Szakos Gyula megyés püspök, a székesfehérvári egyházmegye nevében százezer forinttal csatlakozott. Ugyanennyivel támogatja az emlékhely munkálatait a Művelődési Minisztérium. A Dunai Kőolajipari Vállalat pénzzel is segít, ám Menyhárt Tibor saját munkáját, szakértelmét is felkínálta. A Dunai Vasműből anyagot, szállítóeszközt, szakmunkát ajánlott meg Molnár Ágoston. Az Ikarus fehérvári gyárból brigádok segítségét, szállítási lehetőséget, Sinatelepről gépi meg kézi munkát, máshonnan parképítő tevékenységet, építési anyagot kínáltak. Szükség van minden nemeslelkűsre, kétékezi munkára és szakértelemre, mert a késlekedés kárára van a pusztuláshoz közeledő sírkápolnának, obelisztknek, a forráshoz vezető lépcsősornak, az emlékhelyeknek, a partfalnak.

A Hazafias Népfrent Országos Tanácsa nevében dr. Morvay Péter örömmel üdvözölte az újabb kezdeményezést és az Eötvös-életmű gondozásához a népfrent erkölcsi támogatásáról biztosította mindazokat, akik részesei a munkának. Hetényi István, a honismereti szakkör vezetője pedig arról szólt, hogy milyen óriási társadalmi alapja van ennek a tevékenységnek.

A tanácskozás napján katonák dolgoztak az emlékhely környékén. Utat építettek, készítettek a terepet, a társadalmi erőknél. A helyreállítás után talán még az Országos Műemléki Felügyelőség is jegyzi majd ismét a műemlékek között az Eötvös-emlékhelyet, amely összefogásból születik újjá.

*Németh Erzsébet*

## Helytörténeti tudományos ülészek Kisvárdán

A kisvárdai Vármúzeum minden évben tudományos ülészeket rendez, hogy – egyrészt – közkincsé tegye és megvitassa a legújabb történeti és néprajzi kutatásokat – másrészt –, hogy ösztönözést adjon a további helytörténeti, régiótörténeti munkának. A múzeum törekvése, hogy – lehetőségeihez mérten – tanulmánykötetek formájában kiadja az ülészekon elhangzott előadásokat. Így még ebben az évben várható annak a tizenegy tanulmányt tartalmazó kötetnek a megjelenése, amely az 1980. és 1981. évi ülészek bővített anyagát tartalmazza.

1983. március utolsó napján került sor a „Kisvárdá a kapitalizmus korában” témájú előadásorozatra.

Bevezetőjében dr. Ács Zoltán (múzeumigazgató) hívta fel az érdeklődők figyelmét, hogy bár a város tőkés korszaka bizonyos modellként fogható fel a magyarországi kapitalista városfejlődésen belül, eddig kevés rész tanulmány méltatta ezt az időszakot. A város életképes kapitalista korszakbeli fejlődését már magának a lakosság számának az országban szinte páratlan mértékű emelkedése is sejteti. Míg 1857-ben alig 1800 lakosa volt a városnak, addig a második világháború előestéjén 15 ezerre emelkedett. Az 1880-as évektől gomba módra szaporodtak a városban az üzletek, a takarékpénztárak, hitelintézetek, a város – elsősorban zsidó lakossága révén – központja lett a környék terménykereskedelmének. Ács Zoltán felhívta a figyelmet arra is, hogy részletes, mélyreható elemzést és kutatást igényel a helyi zsidó lakosságnak a város kapitalista életében betöltött nagyon pozitív szerepe.